

Vaasan yliopisto
UNIVERSITY OF VAASA

OSUVA Open
Science

This is a self-archived – parallel published version of this article in the publication archive of the University of Vaasa. It might differ from the original.

Suomalaiset pärjäävät taloudellisessa tietämyksessä ja käyttäytymisessä hyvin suhteessa muihin maihin

Author(s): Kalmi, Panu; Ruuskanen, Olli-Pekka

Title: Suomalaiset pärjäävät taloudellisessa tietämyksessä ja käyttäytymisessä hyvin suhteessa muihin maihin

Year: 2016

Version: Published version

Copyright ©2016 Kansantaloudellinen yhdistys.

Please cite the original version:

Kalmi, P. & Ruuskanen, O.-P. (2016). Suomalaiset pärjäävät taloudellisessa tietämyksessä ja käyttäytymisessä hyvin suhteessa muihin maihin. *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 112(1), 6-21.
https://www.taloustieteellinenyhdistys.fi/wp-content/uploads/2016/03/kalmi_ruuskanen.pdf

Suomalaiset pärjäävät taloudellisessa tietämyksessä ja käyttäytymisessä hyvin suhteessa muihin maihin

Panu Kalmi ja Olli-Pekka Ruuskanen

Tässä artikkelissa esitellään tuloksia suomalaisten taloudellisesta lukutaidosta. Tätä on tutkittu survey -menetelmällä käyttäen ensimmäistä kertaa kansainvälisesti vertailukelpoisia kysymyksiä. Suomalaisten taloudellinen lukutaito osoittautuu olevan verrattain korkealla tasolla. Tämä koskee sekä taloudellista tietämystä että taloudellista käyttäytymistä. Muissa maissa havaitut empiiriset säännönmukaisuudet koulutustason, sukupuolen ja tulotason suhteesta taloudelliseen lukutaitoon pätevät myös suomalaisessa aineistossa. Uutena laajennuksena tutkimuksessa esitetään vakuutuslukutaito. Myös se vaikuttaa olevan korkealla tasolla Suomessa.

Taloudellinen lukutaito (*financial literacy*) on kasvavan kansainvälisen mielenkiinnon kohteena niin talouspolitiikassa kuin tutkimuksessa. Tässä artikkelissa kuvaamme keräämämme ensimmäistä suomalaista aineistoa, joka tekee mahdolliseksi suomalaisten taloudellisen lukutaidon vertailun kansainvälisesti.

Kuluttajien taloudellisella lukutaidolla viitataan kuluttajien kyvykkyyteen ymmärtää henkilökohtaiseen tai kotitalouden taloudenhoitoon liittyviä asioita sekä kykyyn soveltaa tietoja käytännössä. Aihe on tullut ajankohtaiseksi sitä kautta, että kuluttajat joutuvat tai pääsevät tekemään päätöksiä yhä laajemmasta joukosta

taloudellisia asioita. Rahoitusmarkkinat ja muut taloudelliset institutiot ovat kehittyneet tavalla, joka asettaa yhä suurempia vaatimuksia yksittäisille kansalaisille. Esimerkiksi monissa maissa työntekijöillä on yhä suurempi vastuu eläkkeiden kerryttämisestä. Samanaikaisesti rahoitustuotteet ovat monimutkaistuneet. Kuluttajat joutuvat valitsemaan yhä suuremmasta määrästä sijoitustuotteita, ja tuoteryhmien väliset erot ovat tulleet yhä häilyvämmäksi. Samalla kulutusluotot ovat yleistyneet, ja niihin liittyvistä maksuhäiriöistä on muodostunut kasvava ongelma.

PhD Panu Kalmi (panu.kalmi@uwasa.fi) on taloustieteen professori Vaasan yliopistossa ja KTT Olli-Pekka Ruuskanen (olli-pekka.ruuskanen@staff.uta.fi) on tutkimusjohtaja Tampereen yliopiston tutkimus- ja koulutuskeskus Synergosissa. Kiitämme lämpimästi tutkimuksen rahoittajatahoja, jotka ovat Suomen Akatemia, OP-Pohjolan tutkimussäätiö, Liikesivistysrahasto, Vakuutus- ja rahoitusneuvonta FINE, Vaasan Aktia-säätiö, ja Pörssisäätiö. Kiitämme myös Vakuutus ja rahoitusneuvonta FINEä ja Irene Luukkosta, Erik Sireniä ja Elina Antilaa tiedotustilaisuuden järjestämisestä ja monenlaisesta muusta tuesta matkan varrella. Kiitämme arvokkaista kommentista tutkimuksen eri vaiheissa myös tutkimusprojektin ohjausryhmää, johon ovat kuuluneet Elina Antila FINEstä, Anu Raijas Kilpailu- ja kuluttajavirastosta sekä Pasi Kuoppamäki Danske Bankista. Erityiset kiitokset Leonore Riitsalulle työn ja kyselylomakkeen kommentoinnista.

Kaikki edellä mainitut seikat ovat nostaneet taloudellisen lukutaidon kasvavan kansainvälisen mielenkiinnon kohteeksi talouspolitiikassa. Tästä ovat osoituksena politiikkatoimenpiteet, kuten taloudellisen lukutaidon kansalliset strategiat, ja uudet toimielimet taloudellisen lukutaidon edistämiseksi liberaaleissa markkinatalouksissa, kuten Yhdysvalloissa, Isossa-Britanniassa, Kanadassa, Puolassa ja Virossa (Grifoni ja Messy 2012; Kalmi 2013). Näissä asioissa Suomi tulee pahasti jälkijunassa.

Taloudellista lukutaitoa voidaan mitata eri tavoilla. Suppeimmillaan taloudellisen lukutaidon mittaukset keskittyvät pelkästään tietämyksen mittaamiseen kolmesta ydinkysymyksestä, jotka ovat korkotaso, inflaatio ja riskin hajauttaminen (Lusardi ja Mitchell 2011; 2014). Ajatuksena tällöin on se, että korkeampi tietämys vaikuttaa taloudellisen käyttäytymisen vastuullisuuteen. Toisissa lähestymistavoissa tietämyksen ohella mitataan myös taloudellista käyttäytymistä ja siihen vaikuttavia asenteita. Tätä lähestymistapaa käytetään erityisesti OECD:n viitekehysten mukaan tehdyissä tutkimuksissa (Atkinson ja Messy 2012).

Taloudellisesta lukutaidosta on toteutettu useita kansainvälisiä tutkimusprojekteja. Annamaria Lusardin ja Olivia Mitchellin johtamasta *Financial Literacy around the World* -projektista on julkaistu *Journal of Pension Economics and Finance* -lehden erikoisnumero vuonna 2011. Siinä tarkastellaan mainitun kolmen ydinkysymyksen yhteyttä eläkkeelle varautumiseen eri maissa (Lusardi ja Mitchell, 2011).¹

Tutkimuksen saralla myös taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö OECD on ollut

hyvin aktiivinen. Se koordinoi vuosina 2010–2011 taloudellisen lukutaidon tutkimuksen aikuisväestölle 14 eri maassa (Atkinson ja Messy, 2012).² Kolmas merkittävä kansainvälinen vertaileva tutkimus on OECD:n koululaisten PISA-tutkimuksen taloudellisen lukutaidon osa-alue, jonka ensimmäinen kierros toteutettiin vuonna 2012 (OECD, 2014). Neljäs hyvin tuore tutkimus on Maailmanpankin ja Standard & Poor'sin järjestämä S&P Global FInlit Survey, jossa neljän eri kysymyksen avulla arvioitiin taloudellista lukutaitoa noin 140 maassa vuonna 2014 (Klapper ym. 2015). Toisin kuin muissa tutkimuksissa, tässä tutkimuksessa myös Suomi on mukana ja sijoittuu kärkikymmenikköön.

Kummatkin OECD:n tutkimuksista on toistettu vuoden 2015 aikana. Suomessa opeusviranomaiset ovat päättäneet olla osallistumatta näihin tutkimuksiin. Tämän vuoksi suomalaisten taloudellisesta lukutaidosta ei ole aikaisemmin ollut olemassa kansainvälisesti vertailukelpoista, OECD-metodologialla hankittua tietoa. Useissa maissa taloudelliseen lukutaitoon liittyvää aineistoa ovat keränneet kansalliset viranomaiset, kuten esimerkiksi keskuspankki. Suomessa aineiston keruu järjestettiin yksityisten tutkijoiden aloitteesta ja toteutettiin pääosin yksityisten säätiöiden rahoituksella.

Taloudellisen lukutaidon käsite ei ole jäänyt täysin huomiotta aiemmassa suomalaisessa tutkimuksessa. Käsitteellisellä tasolla ilmiötä ovat tutkineet ainakin Maunu ja Tenhunen (2010), Peura-Kapanen ja Lehtinen (2011) sekä Raijas

¹ Xu ja Zia (2012) ovat artikkelissaan myös tarkastelleet vastauksia kolmeen ydinkysymykseen eri maissa, mukaan lukien kehittyvissä talouksissa.

² Näistä maista kahdeksan on OECD-maita (Iso-Britannia, Irlanti, Norja, Puola, Tšekki, Saksa, Unkari ja Viro), ja kuusi on OECD:n ulkopuolista maata (Albania, Armenia, Brittiläiset Neitsytsaaret, Etelä-Afrikka, Malesia ja Peru).

ja Uusitalo (2012). Lisäksi Pellinen (2009) ja Pellinen ym. (2011) ovat kehittäneet ilmiölle määrällisiä mittareita. Heidän tutkimuksessaan ei ole kuitenkaan käytetty kansainvälisesti vertailukelpoisia mittareita taloudelliselle lukutaidolle. Jotain pohjaa Suomen tulosten kansainväliselle vertailulle on sen sijaan luotu Jappellin (2010) tutkimuksessa, jossa hän tarkastelee kansalaisten taloudellista osaamista yritysjohtajien käsitysten pohjalta. Tässä tarkastelussa Suomi sijoittuukin korkealle, toiseksi Singaporen jälkeen.

Yleensä kansainväliset vertailut kuitenkin tehdään kysymällä kuluttajilta suoraan, joten Jappellin (2010) tulokset eivät ole vertailukelpoisia tutkimuksen valtavirran kanssa. Aivan hiljattain (marraskuun 2015 puolessavälissä) on raportoitu *S&P Global Finlit Surveyn* tulokset (Klapper ym. 2015). Ne osoittivat Suomen kuuluvan taloudellisessa lukutaidossa maiden kärkijoukkoon. Tämä tutkimus on kuitenkin toteutettu hyvin suppealla kysymyspatteristolla, joten meidän tutkimuksessamme esitettävät tulokset merkittävästi täydentävät kuvaa suomalaisten taloudellisesta lukutaidosta.

1. Aineisto ja metodi

Tutkimuksemme lähtökohtana on OECD:n kehittämä kysely. Se tekee mahdolliseksi kansainvälisten vertailujen tekemisen. OECD:n tutkimuksen kolme keskeistä taloudellisen lukutaidon aluetta ovat taloudellinen tietämys, taloudellinen käyttäytyminen ja taloudelliset asenteet. Erityistä huomiota tässä esityksessä kiinnitetään tietämykseen ja käyttäytymiseen. Asenteista on vaikeampaa antaa normatiivista tulkintaa. Olemme kuitenkin ottaneet ne mukaan kyselyyn vertailukelpoisuuden vuoksi. Myöhemmin tulosten esittäessä havaitaan, että

asenteet korreloivat käyttäytymisen kanssa hyvin suurella määrällä, selvästi enemmän kuin tietämys.

Kyselyssämme kysyttiin monista asioista laajemmin kuin alkuperäisessä OECD-kyselyssä. Tässä artikkelissa laajennamme tulosten raportoinnin vakuutuslukutaitoon. Lisäksi aineisto mahdollistaa esimerkiksi taloudellisen lukutaidon ja eläkesuunnittelun tai taloudellisen lukutaidon ja ylivelkaantumisen välisten yhteyksien tarkastelun, joihin ei tässä mennä lähemmin. Eläkesuunnitteluun liittyvät tulokset on raportoitu toisaalla (Kalmi ja Ruuskanen 2015).

Tutkimus on toteutettu OECD:n suositusten mukaan kasvokkain tapahtuvana kyselytutkimuksena. Tutkimuksen suoritti TNS Gallup Vaasan ja Tampereen yliopistojen toimeksiantona. Tutkimukseen valmistava pilotti suoritettiin helmikuun 2014 alkupuoliskolla. Varsinaiset haastattelut tehtiin helmikuusta huhtikuuhun 2014. Tutkimuksessa muodostui otos, johon saatiin lopulta 1477 käyttökelpoista havaintoa. Haastateltavien ikä vaihteli 18 ja 92 vuoden välillä. Keskimäärin haastattelu kesti noin puoli tuntia, keskiarvon ollessa 33 minuuttia ja mediaanin 30 minuuttia.

Tutkimusasetelmaan kuului myös yrittäjien ylipainotus. Vajaan 1200 hengen edustavaan otokseen lisättiin noin 300 hengen ylimääräinen otos yrittäjiä. Tämän tarkoituksena oli muodostaa niin laaja otos yrittäjiä, että sillä pystytään tekemään vertailuja muuhun väestöön. Näihin yrittäjävertailuihin viitataan tässä artikkelissa kuitenkin vain lyhyesti.

On hyvä huomata, että vaikka tutkimus on toteutettu OECD:n suositusten mukaan, kansallisten tulosten vertailukelpoisuus on jossain määrin rajoitettu. Eri kysymyksiä on toteutettu eri maissa hieman eri tavoin. Se pätee myös tähän kyselyyn. Joidenkin tietämyskysymysten

kohdalla koimme mielekkääksi muuttaa alkuperäistä kysymystä jonkin verran. Joillain muu-
toksilla pyrittiin lisäämään vertailukelpoisuutta
Lusardin ja Mitchellin (2011) kysymyspatteris-
toon nähden. Jäljempänä selitämme tarkasti,
mitkä kysymykset ovat keskenään vertailukel-
poisia.

2. Taloudellisen lukutaidon osa- alueet

OECD:n määritelmän mukaan taloudellinen
lukutaito koostuu kolmesta osa-alueesta, tietä-
myksestä, käyttäytymisestä ja asenteista. Seu-
raavassa esitämme tutkimuksemme tulokset
näiden kolmen alueen osalta.

2.1. Taloudellinen tietämys

Yksi keskeinen osa-alue taloudellista lukutai-
toa on taloudellinen tietämys, joka mittaa ta-
louden käsitteiden hallintaa objektiivisten mit-
tarien avulla. Tässä tutkimuksessa käytimme
pääosin OECD:n kehittämiä mittareita, mutta
lisäsimme kyselyyn myös muussa kirjallisuudes-
sa käytettyjä mittareita. Kysymykset on esitetty
liitteessä 1. Lisäksi muutimme hiukan joitain
OECD-kyselyn kysymyksiä. Inflaation määrit-
telyyn sekä hajautuksen ja riskin väliseen yhtey-
teen liittyvissä kysymyksissä vastausvaihtoeh-
toa muutettiin siten, että esitetty väite oli väärä.
Riskin ja tuoton välinen yhteyttä koskeva väite
pidettiin samana kuin OECD:n kyselyssä. Li-
säksi muissa väitteissä oli sekä oikeita että vää-
riä väitteitä. Tämä eroaa OECD:n kyselystä,
jossa kaikki esitettävät väitteet olivat oikeita.
Mielestämme oikeiden ja väärin väitteiden
vaihtelu mittaa paremmin todellista tietämystä
kuin pelkästään oikeat väitteet. Inflaation ja
reaalikoron ymmärtämistä mittaava kysymys oli

OECD-kyselyssä jossain määrin tulkinnanva-
rainen, joten muutimme kysymystä siten, että
se olisi selkeämpi ja myös vastaisi useissa muis-
sa kyselyissä käytettyä kysymystä (Lusardi ja
Mitchell, 2014).

Vastausten jakaumat on esitetty taulukossa
1. Vertailumaina taulukossa on esitetty Saksa ja
Viro sekä OECD-kyselyyn osallistuneiden 14
maan vastausten mediaani ja näiden maiden
vastausten maksimi-arvo. Lähteenä vertailumai-
den lukuihin on Atkinson ja Messy (2012).
Niin Suomen kuin muidenkin maiden osalta
vastausten toteutunutta jakaumaa on korjattu
otospainoilla, jotka palauttavat tulokset edus-
tavaa otosta vastaavaksi. Tutkimukseen sisälty-
nyt yrittäjien ylipainotus ei siis vääristä tuloksia
Suomen osalta.

Ensimmäinen kysymys ei varsinaisesti liity
taloudelliseen lukutaitoon, vaan sillä mitataan
kykyä suorittaa yksinkertaisia jakolaskuja. Ku-
ten muissakin maissa, suuri enemmistö suoma-
laisista tietää mitä on tuhat jaettuna viidellä.
Sen jälkeiset kysymykset ovat varsinaisia talou-
dellisen lukutaidon kysymyksiä.

Ensimmäinen kysymys inflaation vaikutuk-
sesta ostovoimaan eroaa jossain määrin OECD-
kyselyn vastaavasta. Vastaajista 77 % tunnisti,
että jos vuotuinen inflaatio on 2 % ja talletuk-
selle maksettava korvaus 1 %, raha menettää
ostovoimaansa. Oikein vastanneiden osuus on
korkeampi kuin OECD-kyselyn mediaani,
mutta matalampi kuin Virossa.

Yksinkertaiseen kysymykseen korkotason
määrittelystä (jos lainaat ystävällesi 25 euroa
tänään, ja hän maksaa 25 euroa takaisin huo-
menna, paljonko hän on maksanut korkoa lai-
nalleen) jopa yllättävän korkea osuus (98 %) suomalaisista vastaa oikein. Tämä on suurem-
pi osuus kuin yhdessäkään OECD-kyselyyn
osallistuneista maista.

Taulukko 1. Taloudellinen tietämys (% vastaajista oikein)

Kysymys	Suomi	Viro	Saksa	OECD mediaani	OECD maksimi
Tuhat euroa jaettuna viidellä (k35)	91	93	84	90	93
Inflaatio ja reaalikorko (k36)*	77	86	61	70	86
Koron käsite (0-korko) (k37)	98	84	88	86	95
Koron laskeminen, 2 % vuodessa (k38)	79	64	64	61	76
Korkoa korolle (k39)	47	31	47	31	54
Riskin ja tuoton yhteys (k40_1)	89	72	79	77	86
Inflaation määritelmä (k40_2)*	58	85	87	83	94
Hajauttaminen ja riski (k40_3)*	66	57	60	55	63
Sijoitusrahastojen tuotto ja sen yhteys aikaisempaan tuottoon (k40_4)	58				
Osakkeiden vs. joukkovelkakirjojen arvon vaihtelu (k40_5)	60				
Joukkovelkakirjojen arvo ja korkotason muutos (k40_6)	24				

*Kysymys eroaa OECD-kyselyn vastaavasta kysymyksestä.

Suluissa olevat numerot viittaavat liitteessä lueteltuihin kysymyksiin.

Kysymykseen siitä, kuinka paljon tilillä on rahaa vuoden päästä, jos tänään talletat 100 euroa kahden prosentin korolla (eikä talletuksesta tarvitse maksaa veroa), 79 % suomalaisista osaa vastata oikein (102 euroa). Myös tämä on korkeampi osuus kuin yhdessäkään OECD:n tutkimukseen osallistuneessa maassa.

Seuraavassa kysymyksessä kysyttiin, kuinka paljon rahaa olisi tilillä viiden vuoden aikana, jos välillä ei tehdä nostoja eikä uusia talletuksia ja korkotaso pysyy 2 prosentissa (eikä veroja edelleenkaan tarvitsisi maksaa). OECD-tutkimuksen mukaisesti laskimme prosenttiosuuden niistä, jotka olivat vastanneet oikein sekä tähän kysymykseen (enemmän kuin 110 euroa) että edelliseen korkotasokysymykseen. Tämä osuus Suomessa oli 47 %, joka myös oli OECD-tutki-

mukseen osallistuneisiin maihin verrattuna kärkikastia, ja selkeästi suurempi kuin mediaani.

Riskin ja tuoton yhteyttä käsittelevään kysymykseen oikein vastaavien suomalaisten osuus on jälleen suurempi kuin missään OECD-tutkimukseen osallistuneissa maissa (89 %).

Seuraavaan inflaatiota koskevaan kysymykseen (*Korkea inflaatio tarkoittaa elinkustannusten nopeaa laskua*) oikein vastaavien suomalaisten osuus on verrattain pieni (58 %). Tämä voi johtua siitä, että OECD:n kyselyssä vastaajat saivat vastattavakseen oikean väitteen (*Korkea inflaatio tarkoittaa elinkustannusten nopeaa nousua*). Oikea väite on helpompi tunnistaa oikeaksi kuin väärä väite vääräksi.

Sitä hämmästyttävämpää on, että seuraavassa kysymyksessä riskin ja hajauttamisen välisestä yhteydestä (*Kun sijoittaa varansa useampaan kohteeseen, niin riski sijoituksen arvon alentumisesta on yleensä suurempi, kuin sijoitettaessa vain yhteen kohteeseen*), 66 % vastaajista tunnisti väitteen vääräksi. Tämä on korkeampi prosenttiosuus kuin yhdessäkään OECD-tutkimukseen osallistuneessa maassa, vaikka näissä maissa vastaajat saivat vastattavakseen oikean väitteen.

Lisäksi esitimme kolme kysymystä, joita ei ollut OECD-kyselyssä, mutta joita on käytetty joissain muissa kyselyissä (esim. Van Rooij ym. 2011). Nämä olivat tarkoitettukin hieman vaikeammaksi kysymyksiksi, jotka myös lisäsivät hajontaa vastaajien välillä. Vastaajista 58 % tunnisti vääräksi väitteen, jonka mukaan sijoitusrahastoilla on varma tuotto, joka riippuu aikaisemmasta tuotosta; 60 % tunnisti oikeaksi väitteen, jonka mukaan osakkeiden arvo vaihtelee pitkällä aikavälillä enemmän kuin joukkovelkakirjojen; 24 % tiesi vääräksi väitteen, jonka mukaan yleisen korkotason noustessa joukkovelkakirjojen arvo nousee. Viimeinen kysymys edellyttää jo varsin kehittyntä talousasioiden hallintaa.

Kyselyssä kysyttiin myös vastaajien itsearviota omasta taloudellisesta osaamisestaan skaalalla 1-5. Vastaajista 74 % arvioi taitonsa olevan luokissa 4 tai 5 (melko korkea tai korkea). Korrelaatio vastaajien oman arvion ja mitatun taloudellisen tietämyksen välillä oli positiivinen mutta melko pieni (0,10).

2.2. Taloudellinen käyttäytyminen

Taloudellista käyttäytymistä olemme selvittäneet toistamalla OECD:n kysymykset sellaiseen, joten meillä on täysin vertailukelpoiset

kysymykset. Kysymysten tarkat sanamuodot on esitetty liitteessä 1.

Neljä ensimmäistä taulukossa 2 raportoitua kysymystä olivat sellaisia, joissa vastaajia pyydettiin arvioimaan väitteen paikkaansa pitävyttä skaalalla 1-5, missä 1 on täysin tosi ja 5 täysin epätosi. Taulukossa esitetään niiden vastaajien prosenttiosuus, jotka ovat samaa mieltä väitteen kanssa (1 tai 2).

Vastaajista 83 % sanoi ennen ostoksen tekemistä harkitsevansa huolellisesti, onko hänellä varaa ostokseen; 94 % kertoi maksavansa laskut ajallaan; 86 % seuraa tarkasti omia taloudellisia asioitaan; ja 74 % kertoi asettavansa tulevaisuuteen suuntautuvia taloudellisia tavoitteita ja pyrkivänsä saavuttamaan ne. Kaikissa näissä kysymyksissä suomalaiset vastaajat menestyivät hyvin verrattuna OECD:n tutkimukseen. Tavoitteellisuutta koskevassa kysymyksessä suomalaiset vastaajat saivat kaikkein korkeimman arvon.

Suomalaiset eivät sen sijaan menesty erityisen hyvin kysymyksessä, jossa kysyttiin, tekevätkö he henkilökohtaisen tai kotitalouden budjetin. Suomalaisista vastaajista vain 26 % sanoi tekevänsä budjetin. OECD:n kyselyyn verrattuna se on alhainen luku, vaikka onkin hieman korkeampi kuin Saksassa.³ Toisaalta OECD:n kyselytutkimusten mukaan budjetin tekeminen on tyypillisempää alemman tulotason maissa (korkein prosenttiosuus oli Malesiassa).

Se sijaan aktiivisten säästäjien prosenttiosuus oli Suomessa verrattain korkea (73 %).

³ Toisaalta 62 % vastaajista sanoo tekevänsä budjetin ainakin suurempien menojen osalta. Tällaista vastausvaihtoehtoa ei tarjottu OECD-kyselyssä. Jos suomalaisessa kyselyssä sitä ei olisi ollut, niin ehkä niiden prosenttiosuus, jotka olisivat sanoneet tekevänsä budjetin yleensä, olisi ollut korkeampi.

Taulukko 2. Taloudellinen käyttäytyminen (% vastaajista)

	Suomi	Viro	Saksa	OECD mediaani	OECD maksimi
Harkitsee onko varaa	83	68	82	83	91
Maksaa laskut ajallaan	94	83	96	82	96
Seuraa omaa taloutta	86	78	87	79	87
Asettaa taloudellisia tavoitteita	74	41	61	56	71
Tekee budjetin ja on vastuussa perheen taloudesta	26	28	22	43	74
Säästää aktiivisesti	73	36	86	58	97
Lukee rahoitussopimukset huolellisesti	89				
Vertailee eri tarjoajia	56				
Hakee tietoa ulkopuoliselta	58				
Hakee tietoa asiantuntijalta	13				
Vertailee, pisteet >0	75	32	58	50	62
Vertailee, pisteet=2	11	8	6	4	15
Ei ole lainannut selvittääkseen ongelmista	85	78	96	83	96
Yhteispisteet	6,1	4,5	5,9	5,4	6,1

Korkein prosenttiosuus (97 %) tässäkin oli Malesiassa.

Suomalaiset ainakin oman ilmoituksensa mukaan lukevat rahoitussopimukset huolellisesti (89 %). Vastaavaa kysymystä ei ollut OECD:n kysymysten joukossa.

Seuraavat kysymykset liittyvät vaihtoehtoisten tarjoajien etsimiseen. Tässä kysymykset olivat samat kuin OECD:lla. Ensinnä vastaajilta tiedusteltiin, vertailivatko he vaihtoehtoisten tarjoajien tuotteita finanssituotteita valitessaan. Lisäksi kysyttiin, millä perusteella he valitsivat tuotteen. Vastausten perusteella jaoteltiin ulkopuolisten tietolähteiden käyttö, sekä asiantuntija-arvioiden käyttö.⁴ OECD:n metodologian

mukaan vastaaja sai näistä kysymyksistä yhden pisteen, jos hän oli joko vertaillut eri tarjoajien tuotteita tai hakenut tietoa ulkopuoliselta taholta, ja kaksi pistettä, jos oli sekä vertaillut eri tarjoajien tuotteita että hakenut tietoa asiantuntijalta. Finanssituotteet oli kyselyssä jaettu viiteen ryhmään, ja jos vastaaja oli jossain näistä ryhmistä käyttänyt mainittua metodologiaa, se riitti pisteen saamiseen. Vastaajista 56 % kertoi vertaileensa eri tarjoajien tuotteita eri finanssituotteissa, 58 % oli perustanut valintansa ulkopuolisen neuvon, mutta vain 13 % riippumattomaan asiantuntijaneuvon. Toisin sanoen yleisin ulkopuolinen neuvonta tulee ystäviltä ja sukulaisilta.

Kun Suomea verrataan OECD-kyselyn maihin, huomataan, että suomalaiset vastaajat näisäkin asioissa ovat vertailun kärkikaartia. Peräti 75 % tekee jonkunlaisia vertailuja, mikä on selvästi korkeampi osuus kuin yhdessäkään OECD-tutkimukseen osallistuneessa maassa.

⁴ Jälkimmäiseen ryhmään kuuluivat tuotevertailut, riippumattomalta finanssialan asiantuntijalta saatu neuvo, sekä vakuutus- ja rahoitusneuvonta FINE:stä saatu tieto. Edelliseen kuului lisäksi ystäviltä ja sukulaisilta saatu neuvo sekä median kautta saatu tieto, muuten kuin mainoksen kautta.

Vaikka vain 11 % sekä vertailee eri tarjoajia että hakee riippumatonta asiantuntijaneuvoa, on sekin selvästi yli useimpien OECD-kyselyyn osallistuneiden maiden.

OECD-vertailuun tulee mukaan vielä kysymys siitä, onko vastaaja joutunut lainaamaan selvittääkseen taloudellisista ongelmista. Kysymys on yhdistelmä kahdesta kysymyksestä. Ensimmäin kysyttiin sitä, ovatko vastaajan menot 12 viime kuukauden aikana ylittäneet käyttövarat. Sen jälkeen kysyttiin sitä, miten vastaaja tästä tilanteesta selvisi. Erityisen kiinnostuksen kohteena tässä oli se, onko henkilö joutunut lainaamaan varoja selvittääkseen tilanteesta. Suomalaisista vastaajista 30 % oli joutunut tilanteeseen, jossa menot olivat ylittäneet käyttövarat. Heistä noin puolet eli 15 % koko otoksesta oli joutunut lainaamaan selvittääkseen tilanteesta. Toisin sanoen 85 % ei ollut joutunut lainaamaan selvittääkseen taloudellisista ongelmista. Tämä luku on melko lähellä OECD-kyselyn mediaania. Vaikka se on selvästi alle Saksan vastaavan luvun (96 % vastaajista ei ollut joutunut lainaamaan), on se parempi kuin naapurimaassamme Virossa (78 %).

Koska nämä kysymykset ovat vertailukelpoisia OECD-tutkimuksen kanssa, pystymme myös vertailemaan pistemääriä OECD-tutkimukseen osallistuneiden maiden kanssa. Suomella on sama pistemäärä kuin Brittiläisillä Neitsytsaarilla, jolla oli OECD:n tutkimukseen osallistuneista maista korkein pistemäärä. Vertailumaista Suomella on hieman korkeampi pistemäärä kuin Saksalla ja selvästi korkeampi kuin Virolla.

Yksi tutkimuksellisen mielenkiinnon kohde on myös se, ovatko taloudellinen tietämys ja taloudellinen käyttäytyminen yhteydessä toisiinsa. Yhden teorian mukaan korkeamman tietämyksen pitäisi näkyä vastuullisempana

taloudellisena käyttäytymisenä. Monissa tutkimuksissa on kuitenkin havaittu, että taloudellisen tietämyksen ja taloudellisen käyttäytymisen välinen korrelaatio on melko pieni. Näin on myös Suomessa, missä korrelaatiokerroin tietämyksen ja käyttäytymisen välillä on vain 0,12. Tässä yhteydessä on mielenkiintoista huomata, että korrelaatio itsearvioitun osaamisen ja käyttäytymisen välillä on voimakkaampi, 0,20.

2.3. Taloudelliset asenteet

Normatiivisen tulkinnan antaminen taloudellisille asenteille on hankalampaa kuin tietämykselle tai taloudelliselle käyttäytymiselle. Millä perusteilla joidenkin asenteiden voidaan sanoa olevan ”oikeita” tai ”väärä”? Tutkimuksessa on kuitenkin havaittu, että usein asenteilla on merkittävä vaikutus taloudelliseen käyttäytymiseen, mahdollisesti jopa suurempi kuin tietämyksellä. Niinpä myös tässä Suomea koskevassa tutkimuksessa mittaamme asenteita kolmen väittämän avulla, jotka on kaikki otettu suoraan OECD-tutkimuksesta.

Esitetyt väitteet olivat: ”Elän vain tätä päivää varten, enkä huolehdi huomista”, ”Saatan enemmän mielihyvää siitä, että käytän rahat heti kuin siitä, että säästäisin tulevaisuutta varten” ja ”Raha on kuluttamista varten”. Vastajat sanoivat, missä määrin he pitivät väitettä omalta kohdaltaan tosin skaalalla 1-5, jossa 1 on täysin tosi ja 5 on täysin epätosi.

Taulukossa 3 esitämme niiden henkilöiden osuudet, jotka ovat eri mieltä esitettyjen väitteiden kanssa (4 ja 5). 68 % on eri mieltä ensimmäisen väitteen kanssa, 59 % on eri mieltä toisen väitteen kanssa, mutta ainoastaan 17 % on eri mieltä viimeisen väitteen kanssa.

Taulukko 3. Taloudelliset asenteet: eri mieltä väittämän kanssa (% vastaajista)

Kysymys	Suomi	Viro	Saksa	OECD mediaani	OECD maksimi
Elän vain tätä päivää varten	68	49	65	60	73
Saan mielihyvää, kun käytän rahat heti	59	39	49	48	65
Raha on kuluttamista varten	17	24	26	29	45

Muodostimme väitteistä myös indeksin, jossa otettiin skaalasta 1-5 keskiarvo. Tämän indeksin korrelaatio tietämyksen kanssa on vain 0,13, mutta käyttäytymisen kanssa huomattavasti suurempi, 0,37.

2.4. Vakuutusosaaminen

Vakuutus on monimutkainen ja moniulotteinen tuote. Sekä tuotteen tarjoama suoja, ehdot, hinnoittelu, korvauksen haku että mahdollinen valitusmenettely ovat haasteellisia kuluttajille. Näistä syistä tutkimuksen alkuvaiheessa ennako-oletuksena oli verrattain alhainen vakuutusasioiden osaaminen. Vakuutuksiin liittyvää tietämystä mitattiin yhdellätoista kysymyksellä, joista osa liittyi suoraan vakuutustuotteisiin ja osa niiden omaisuuksiin. Tulokset kumosivat ennako-oletukset, sillä vastaajien keskimääräinen vakuutustietämys osoittautuikin olevan hyvin korkealla tasolla. Oikeiden vastausten keskiarvo oli niinkin korkea kuin 8,3 skaalalla 0-11. Kuvaavaa on, että yli 80 prosentilla oli enemmän kuin puolet oikeita vastauksia.

Kun vakuutustietämystä verrattiin yleiseen finanssitietämykseen, korrelaatio oli korkea 0,49. Tämä osoittaa, että samoilla vastaajilla on sekä vahva taloudellinen ymmärrys ja että hyvä ymmärrys vakuutuksista. Vastaajien oma subjektiivinen käsitys omasta vakuutusasioiden osaamisesta oli myös korkealla tasolla. Yli 80

prosenttia väitti tietävänsä vakuutusturvansa korvauspiirin. Kaksi kolmesta uskoi osaavansa verrata eri vakuutustuotteiden omaisuuksia ja vakuutusmaksua keskenään ja ymmärtävänsä vakuutusehtojen sisällön. Korrelaatio oman subjektiivisen vakuutusosaamisen käsityksen ja objektiivisesti mitatun vakuutustietämyksen välillä oli verrattain korkea eli 0,23.

Lähes puolet vastanneista ilmoitti vertailevansa vakuutustuotteita. Eri vakuutusyhtiöiden tuotteita vertailtiin eniten eri finanssituotteiden joukossa. Vastaajat arvioivat myös kykynsä tehdä hyviä taloudellisia päätöksiä korkeaksi, mikä korreloi positiivisesti sekä vakuutustietämyksen että oman subjektiivisen vakuutusosaamisen kanssa.

Vakuutuksiin liittyviä kysymyksiä ei ole ennen kartoitettu osana taloudellista lukutaitoa muissa laajoissa kansainvälisissä tutkimuksissa. Koska vertailukelpoiset tulokset puuttuvat muista maista, ei suomalaisten osaamista vakuutusasioissa voida suhteuttaa muihin maihin.⁵

Lisäksi tutkimuksessa kartoitettiin, mitä vakuutustuotteita vastaajilla oli tai oli ollut ai-

⁵ Yksi poikkeus on Tennysonin (2011) tutkimus, jossa vakuutuslukutaitoa mitattiin yhdysvaltalaisella kyseilyllä. Suuri osa hänen ja meidän kysymyksistämme kuitenkin poikkeavat toisistaan sen verran paljon, että vertailun suorittaminen on hankalaa.

kaisemmin. Vastaukset tämän hetkisestä vakuutusturvasta olivat hyvin lähellä aikaisempia kansallisia tuloksia, kuten Finanssialan keskusliiton suurta vakuutustutkimusta. Vakuutusosaaminen korreloi myös vahvasti vakuutus- tuotteiden omistamisen kanssa (0,43).

3. Keillä on ongelmia taloudellisessa lukutaidossa?

Tutkimuksen perusteella suomalaisten taloudellinen lukutaito on korkealla tasolla, kun sitä verrataan kansainvälisesti. Lisäksi suomalaiset menestyvät hyvin sekä tietämyksessä että taloudellisessa käyttäytymisessä. Muista yhteyksistä tiedämme kuitenkin, että osalle suomalaisista taloudellinen osaaminen aiheuttaa haasteita (esimerkkinä maksuhäiriöiden kasvu).

Tarkastelemme seuraavaksi, keiden suomalaisten taloudellinen lukutaito on heikoimmasta päästä. Määrittelemme ”ongelmia taloudellisessa tietämyksessä” siten, että jos henkilön taloudellisen tietämyksen indeksiluku saa pienemmän arvon kuin 6 (skaalalla 0-10), niin taloudellisessa tietämyksessä on puutteita. Lisäksi määrittelemme ”ongelmia taloudellisessa käyttäytymisessä” siten, että jos taloudellisen käyttäytymisen indeksi saa pienemmän arvon kuin 6, niin henkilöllä on ongelmia taloudellisessa käyttäytymisessä. Lopuksi määrittelemme ”ongelmia vakuutustietämyksessä” siten, että jos vakuutuslukutaidon indeksi saa pienemmän arvon kuin 8, henkilöllä on puutteita vakuutus- tietämyksessä. Näillä arvoilla noin 28 % otoksesta saa huonon arvion taloudellisessa tietämyksessä ja 32 % taloudellisessa käyttäytymisessä, kun taas 29%:lla vastaajista on puutteellinen vakuutustietämys (taulukko 4). Eri ryhmien suhdetta tähän keskiarvoon voidaan siten arvioida sen perusteella, ylittyvätkö nämä

vertailuarvot. Kynnysarvot on määritelty siten, että kussakin kysymyssarjassa noin kolmannes vastaajista kuuluu heikosti osaavien joukkoon.⁶

Taulukosta 4 nähdään, että nuorilla (alle 30-vuotiaat) on hieman keskimääräistä useammin ongelmia taloudellisen lukutaidon kanssa, mutta erot koko väestöön eivät ole kovin korostuneet. Vanhemmilla henkilöillä (yli 60-vuotiaat) tietämys on usein heikompaa, mutta taloudellinen käyttäytyminen on käytännössä samaa tasoa kuin muulla väestöllä keskimäärin. Pienituloiset (vuodessa alle 10.000 € ansaitsevat) ovat tietämykseltään jonkun verran muun väestön alapuolella, mutta erityisesti taloudellisessa käyttäytymisessä on ongelmia. Paitsi osaamisen ongelmista, tämä voi johtua myös siitä, että pienet tulot johtavat esim. laskujen maksun viivästymiseen tai lainanottoon taloudellisten ongelmien selvittämiseksi. Sen sijaan korkeimman tuloryhmän edustajilla (vuositulot 40.000 € tai enemmän) taloudellinen osaaminen sekä tietämyksen että käyttäytymisen suhteen oli selkeästi keskimääräistä korkeampaa.

Naisten ja miesten väliset erot ovat myös hyvin mielenkiintoisia. Sukupuolten välinen ero taloudellisessa tietämyksessä on todella korostunut: naisilla (36 %) ongelmat ovat paljon yleisempiä kuin miehillä (19 %). Sen sijaan käyttäytymisessä ero on paljon pienempi ja päinvastainen: naisilla on vähemmän taloudellisen käyttäytymisen ongelmia miehiin verrattuna (31 % vs. 34 %). Hieman samanlainen ilmiö näkyy verrattaessa yrittäjiä koko väestöön: yrittäjillä on selvästi vähemmän ongelmia taloudellisessa tietämyksessä, mutta taloudellisen käyttäytymisen suhteen erot ovat pieniä.

⁶ *Vakuutustietämyksen osalta korkeamman kynnysarvon perusteena on myös se, että kysymyksiä on enemmän kuin muissa kysymyssarjoissa.*

Taulukko 4. Taloudellisen lukutaidon jakautuminen vastaajien ominaisuuksien mukaan

	Ongelmia taloudellisessa tietämyksessä (indeksi <6)	Ongelmia taloudellisessa käyttäytymisessä (indeksi <6)	Ongelmia vakuutustietämyksessä (indeksi <8)
Koko otos	28 %	32 %	29 %
18–29 vuotiaat	35 %	36 %	34 %
30–59 vuotiaat	23 %	31 %	21 %
60 vuotiaat ja vanhemmat	33 %	33 %	37 %
Pienituloiset (vuosiansio < 10.000€)	35 %	48 %	38 %
Keskituloiset (10.000 – 40.000€)	29 %	32 %	29 %
Hyvätuloiset (vuosiansio > 40.000€)	10 %	15 %	12 %
Naiset	36 %	31 %	32 %
Miehet	19 %	34 %	24 %
Yrittäjät	19 %	30 %	22 %
Työttömät työnhakijat	33 %	44 %	32 %
Yliopistokoulutetut	16 %	24 %	16 %
Muu koulutus kuin yliopisto	32 %	35 %	32 %

Työttömillä työnhakijoilla tietämys ei ole kovin paljoa heikompaa kuin väestöllä keskimäärin, mutta taloudellisessa käyttäytymisessä erot ovat suuremmat. Yliopistokoulutetut on selkeästi muita ongelmattomampi ryhmä: heistä vain 16 %:lla on ongelmia taloudellisessa tietämyksessä ja 24 % taloudellisessa käyttäytymisessä. Niillä, joilla ei ole yliopistokoulutusta, vastaavat luvut ovat 32 % ja 35 %.

Vakuutustietämyksessä oli puutteita eniten yli 60-vuotiailla ja pienituloisilla, joiden joukosta lähes kahdella viidestä oli puutteita tietämyksessä. Hyvätuloisilla eli niillä, jotka ansaitsevat yli 40.000 euroa vuodessa oli erittäin

korkea vakuutustietämyksen taso. Vain 12 %:lla tuon ryhmän edustajista oli alhainen vakuutustietämys. Samoin yliopistokoulutetuilla joukossa vain 16 %:lla oli puutteita vakuutustietämyksessä. Yrittäjillä oli myös muita korkeampi vakuutustietämyksen taso.

Yhteenvetona voidaan todeta, että erityisenä riskiryhmänä taloudellisen lukutaidon osalta näyttäytyvät nuoret, pienituloiset ja työttömät (erityisesti taloudellisessa käyttäytymisessä), sekä naiset (taloudellisessa tietämyksessä). Erityisen vahvoja ryhmiä ovat suurituloiset, yliopistokoulutetut, sekä miehet ja yrittäjät (taloudellisessa tietämyksessä). Nämä tulokset

ovat hyvin linjassa kansainvälisten tulosten kanssa (vrt. Lusardi ja Mitchell, 2014). Vakuutustietämys oli sekä taloudellista lukutaitoa että taloudellista käyttäytymistä vahvempaa kaikissa ryhmissä, mutta poikkeuksellisen vahvoja ryhmiä vakuutustietämyksessä olivat suurituloiset ja yliopistokoulutetut.

4. Johtopäätökset ja yhteenveto

Tässä artikkelissa olemme esitelleet ensimmäisen suomalaisten talousosaamista kartoittavan kyselytutkimuksen tuloksia. Samalla on luotu aineisto, jonka avulla pystytään vertailemaan suomalaisten talousosaamista kansainvälisesti.

Tulosten perusteella suomalaisten taloudellinen lukutaito on kansainvälisesti vertaillen korkealla tasolla. Tämä näkyy sekä taloudellisessa tietämyksessä että taloudellisessa käyttäytymisessä. Monissa kysymyksissä, kuten koronamäärittelyyn ja laskemiseen liittyvissä kysymyksissä, suomalaiset vastaavat useammin oikein kuin vastaajat muissa maissa. Samoin suomalaiset menestyvät hyvin monissa taloudelliseen käyttäytymiseen liittyvissä asioissa, kuten laskejen ajallaan maksamisessa ja talouden suunnittelussa. Toisaalta joissakin kysymyksissä, kuten inflaation määrittelyssä, suomalaiset menestyvät muita heikommin. Taloudellisista käytännöistä kotitalouden budjetin laatiminen ja asiantuntijaneuvojen käyttäminen rahoitustuotteita valitessa voisivat olla yleisempiä.

Vakuutuksiin liittyviä kysymyksiä ei ole ennen kartoitettu muissa laajoissa taloudellista lukutaitoa mittaavissa kansainvälisissä tutkimuksissa. Vakuutus on monimutkainen ja moniulotteinen tuote, jonka vuoksi oletimme verrattain alhaista vakuutusasioiden osaamista. Tulokset kumosivat ennakko-oletukset, sillä

vastaajien keskimääräinen vakuutustietämys oli hyvin korkealla tasolla.

Kun katsoimme, mitkä tekijät selittävät korkeaa ja mitkä matalaa taloudellista lukutaitoa, havaitsimme, että korkea koulutus ja korkea tulotaso ovat yhteydessä korkeaan taloudelliseen lukutaitoon. Miehet ovat taloudellisessa tietämyksessä selvästi parempia kuin naiset, samoin yrittäjät ovat tietämyksessä parempia kuin muu väestö. Taloudellisessa käyttäytymisessä ei kuitenkaan havaittu sukupuolten välisiä eroja eikä myöskään eroja yrittäjien ja palkansaajien välillä. Taloudellisen lukutaidon riskiryhmiä ovat erityisesti nuoret ja pienituloiset. Vakuutustietämyksessä oli puutteita eniten yli 60-vuotiailla vanhuksilla, pienituloisilla ja työttömällä työnhakijoilla, kun taas hyvin koulutetut, yrittäjät ja suurituloiset menestyivät hyvin vakuutustietämyksessä.

Suomalaisten korkean taloudellisen osaamisen syyt eivät kuuluneet tutkimuksen piiriin. Hyvä osaaminen on mahdollisesti seurausta suomalaisten verrattain korkeasta koulutustasosta ja taipumuksesta seurata talousasioita tiedotusvälineistä. Vaikka taloudellinen lukutaito on Suomessa korkealla tasolla, se ei tarkoita sitä, etteikö jossain asioissa olisi myös parannettavaa. Edellä on mainittu tietyistä talouslukutaidon riskiryhmistä. Suomalaisille tulisi antaa riittävät valmiudet talousosaamiseen jo koulussa. Tämän opetuksen tuloksellisuutta tulisi säännönmukaisesti mitata esimerkiksi osallistumalla PISA-tutkimuksen talousosioon. Lisäksi myös aikuisväestön taloudellista osaamista tulisi säännöllisesti testata käyttämällä vastaavanlaisia kyselyitä kuin mitä tässä on esitetty.

Lisäksi Suomessa olisi syytä harkita kansainvälisten esikuvien mukaan sitä, että taloudellisen lukutaidon kehittäminen ja mittaami-

nen osoitettaisiin jonkin viranomaistahon tehtäväksi. Ulkomaisten mallien esimerkkiä noudattaen kyseeseen voisi tulla esimerkiksi Finanssivalvonta, Suomen Pankki tai Kilpailu- ja kuluttajavirasto tai kaikki nämä yhdessä. Tarkoitukseen voisi sopia myös joku muu taho, kuten Vakuutus- ja rahoitusneuvonta FINE. □

Kirjallisuus

- Atkison, A. ja Messy, F.-A. (2012), "Measuring Financial Literacy: Results of the OECD / International Network on Financial Education (INFE) Network", OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions No. 15.
- Grifoni, A. ja Messy, F.-A. (2012), "Current Status of National Strategies for Financial Education: A Comparative Analysis and Relevant Practices", OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions No. 16.
- Jappelli, T. (2010), "Economic Literacy: An International Comparison", *Economic Journal* 120: F429–51.
- Kalmi, P. (2013), "Taloudellinen lukutaito ja sen kritiikki", *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 109: 150–159.
- Kalmi, P. ja Ruuskanen, O.-P. (2015), "Financial Literacy and Retirement Planning in Finland", julkaisematon työpäpaperi, Vaasan yliopisto ja Tampereen yliopisto. Saatavilla http://gflec.org/wp-content/uploads/2015/12/FLAT-World_Finland_draft.pdf
- Klapper, L., Lusardi, A ja van Oudheuden, P. (2015): *Financial Literacy Around the World: Insights from the S&P Global Finlit Survey*, World Bank ja George Washington University. Saatavilla <https://www.mhfi.com/corporate-responsibility/global-financial-literacy-survey>
- Lusardi, A. ja Mitchell, O. (2011), "Financial Literacy Around the World: An Overview", *Journal of Pension Economics and Finance* 10: 497–508.
- Lusardi, A. ja Mitchell, O.S. (2014), "The Economic Importance of Financial Literacy: Theory and Evidence", *Journal of Economic Literature* 52: 5–44.
- Maunu, T. ja Tenhunen, S. (2010), "Eläkesäästäminen psykologisen taloustieteen näkökulmasta", Eläketurvakeskuksen keskustelunaloitteita 8 / 2010.
- OECD (2014), *PISA 2012 Results: Students and Money. Financial Literacy Skills for the 21st Century*, Volume VI. OECD Publishing.
- Pellinen, A. (2009), *Sijoitusrahastoasiakkaiden taloudellinen kyvykyys ja tulevat lisäsijoituspäätökset*, Jyväskylä Studies in Business and Economics 81, Jyväskylän yliopisto.
- Pellinen, A., Törmäkangas, K., Uusitalo, O. ja Raijas A. (2011), "Measuring the Financial Capability of Investors: A Case of the Customers of Mutual Funds in Finland", *International Journal of Bank Marketing* 29: 107–133.
- Peura-Kapanen, L. ja Lehtinen, A.-R. (2011), "Nuorten taloudellinen osaaminen: määrittelyä, toimijoita, materiaaleja", *Kuluttajatutkimuskeskuksen julkaisuja* 3 / 2011.
- Raijas, A. ja Uusitalo, O. (2012, toim.), *Nuoret ja talousosaaminen*, *Kuluttajatutkimuskeskuksen kirjoja* 7.
- Tennyson, S. (2011), Consumers' Insurance Literacy: Evidence from Survey Data, *Financial Services Review* 20: 165–179.
- Van Rooij, M.C.J., Lusardi, A. ja Alessie, R.J.M. "Financial Literacy and Retirement Planning in the Netherlands", *Journal of Economic Psychology*, 32: 593-608.
- Xu, L. ja Zia, B. (2012): "Financial Literacy around the World, An Overview of the Evidence with Practical Suggestions for the Way Forward", Policy Research Working Paper, no. 6107, World Bank.

Liite. Kysymykset

Oikeat vastaukset suluissa. Vastausvaihtoehdot sisälsivät kohdan ”en tiedä / en osaa sanoa”

Taloudellinen tietämys

- K35 *Kuvittele, että viisi veljestä saisi lahjaksi 1000 euroa rahaa. Kuinka paljon jokainen veljestä saisi rahaa, jos rahat jaettaisiin tasan veljesten kesken?* (200 euroa)
- K36 *Ajatellaan, että laitat tilillesi 1.000 euroa. Tilin vuotuinen korko on 1 prosentti eikä sen tuotosta tarvitse maksaa veroa. Inflaatio on 2 prosenttia vuodessa. Pystytkö vuoden päästä ostamaan tällä rahalla enemmän, vähemmän vai saman verran kuin tänään?* (vähemmän kuin tänään)
- K37 *Ajatellaan, että lainaat ystävällesi 25 euroa eräänä iltana ja hän maksaa takaisin lainaamasi 25 euroa seuraavana päivänä. Kuinka monta prosenttia korkoa hän on maksanut lainalleen?* (nolla prosenttia)
- K38 *Oletetaan, että laitat 100 euroa säästötillille, jonka korko on vuodessa 2 %. Vuoden aikana et laita tilille lisää rahaa, etkä nosta tililtä rahaa. Kuinka paljon tilillä on rahaa vuoden lopussa, kun korko on maksettu tilille? Oleta, että talletusten tuotosta ei peritä veroa.* (102 euroa)
- K39 *Ja kuinka paljon rahaa olisi tilillä viiden vuoden päästä, kun korko on 2 % vuodessa ja talletusten tuotosta ei peritä veroa?* (enemmän kuin 110 euroa)
- K40a *Sijoituksessa, jossa on korkea tuotto, on yleensä myös korkea riski.* (epätosi)
- K40b *Korkea inflaatio tarkoittaa elinkustannusten nopeaa laskua.* (epätosi)
- K40c *Kun sijoittaa varansa useampaan kohteeseen, niin riski sijoituksen arvon alennuksesta yleensä on suurempi, kuin sijoitettaessa vain yhteen kohteeseen.* (epätosi)
- K40d *Sijoitusrahastoilla on varma tuotto, joka riippuu niiden aikaisemmasta tuotosta.* (epätosi)
- K40e *Osakkeiden arvo vaihtelee pitkällä aikavälillä enemmän kuin joukkovelkakirjalainojen.* (tosi)
- K40f *Yleisen korkotason noustessa joukkovelkakirjalainojen arvo nousee.* (epätosi)
-

Taloudellinen käyttäytyminen

- K7a *Ennen kuin ostat jotain, barkitset buoellisesti, onko sinulla varaa siihen.*
- K7d *Maksat laskusi ajallaan.*

- K7f *Seuraat tarkasti omia taloudellisia asioitasi.*
- K7g *Asetat tulevaisuuteen suuntautuvia taloudellisia tavoitteita ja pyrit saavuttamaan ne.*
- K2 *Suunnitteletko kotitalouden tai omia tuloja ja menoja etukäteen tekemällä kotitalouden tai henkilökohtaisen budjetin?*
- K10 *Oletko kuluneen 12 kuukauden aikana säästänyt rahaa jollain seuraavista tavoista? (useita vaihtoehtoja)*
- K5 *Mikä seuraavista vaihtoehtoista kuvaa parhaiten tapaa, miten yleensä olet valinnut finanssituotteen? (viisi tuotetta, viisi vastausvaihtoehtoa; pisteet vastauksista ”Harkitsin useita eri vaihtoehtoja eri yrityksiltä” tai ”Yritin löytää vaihtoehtoja, mutta en löytänyt”*
- K6 *Mikä oli tärkein tietolähde tehdessäsi valintaa? (viisi tuotetta, useita vaihtoehtoja: ystävän tai sukulaisen neuvo, median kautta saatu tieto (muu kuin mainos) 1 pistettä; tuotevertailut, Finanssialan yrityksen työntekijältä saatu neuvo (muuten kuin konttorista tai myyjältä), FINE:stä saatu neuvo & yritti etsiä muita vaihtoehtoja: 2 pistettä*
- K8 ja K9 *(K8) Joskus voi käydä niin, että käytössä olevat varat eivät riitä menojen kattamiseen. Onko sinulle käynyt näin viimeisen 12 kuukauden aikana? ja (K9) Mitä teit viimeksi, kun tulot eivät kattaneet menoja? 1 piste jos K8 = ei tai K9 = ei ole lainannut*

Taloudelliset asenteet (piste, jos ”jossain määrin epätosi” tai ”täysin epätosi”)

- K7b *Elät vain tätä päivää varten, etkä huolehdi huomista.*
- K7c *Saat enemmän mielihyvää siitä, että käytät rahat heti, kuin siitä, että säästäisit tulevaisuutta varten.*
- K7h *Raha on kuluttamista varten.*

Itsearvio talousosaamisesta

- K46 *Miten arvioit omaa kykyäsi tehdä omaa taloutta koskevia hyviä taloudellisia päätöksiä skaalalla 1-5?*

Vakuutuskysymykset

- K15a *Vakuutuksen tarkoituksena on palauttaa vakuutettu vahinkoa edeltävälle taloudelliselle tasolle. (tosi)*
- K15b *Henkivakuutus on tarpeellinen kaikille perheille, joilla on lapsia tai lainaa. (tosi)*

- K15c *Voin myös säästää henkivakuutuksen avulla. (tosi)*
- K15d *Suurempi omavastuu pienentää vakuutusmaksua. (tosi)*
- K15e *Kotivakuutuksia on tarjolla monenlaisia: suppeita, laajoja ja erihintaisia. (tosi)*
- K15f *Vain omistusasuntoon kannattaa ottaa kotivakuutus. (epätosi)*
- K15g *Kotivakuutus korvaa, jos sähkön hinta nousee yllättäen. (epätosi)*
- K15h *Maksan kotivakuutusta viisi vuotta, eikä yhtään vahinkoa satu. Vakuutukseni on ollut hyödytön. (epätosi)*
- K17 *Milloin sinun täytyy tehdä vahinkoilmoitus vakuutusyhtiölle vahingon sattuessa? (Mahdollisimman nopeasti vahinkotapahtuman jälkeen, mutta viimeistään vuoden kuluttua tapahtumasta).*
- K18 *Korvaako vakuutus aina uuden vastaavan tuotteen hankintahinnan (esim. jos vanha polkupyörä varastetaan), vai korvataanko pyörästä jälleenhankinta-arvo? (jälleenhankinta-arvo)*
- K19 *Ajatellaan, että samassa vakuutusyhtiössä vakuutettuna oleva ystäväsi liioittelee hänelle tapahtunutta vahinkoa, ja saa suuremman korvauksen. Miten tämä vaikuttaa sinun vakuutukseesi? (Vakuutusmaksut nousevat ystäväni vilpillisen toiminnan takia).*

Subjekttiivinen vakuutusosaaminen

- K16 *Kuinka samaa tai eri mieltä olet seuraavien väittämien kanssa skaalalla 1-5?*
- K16a *Tiedän, mitä ottamani vakuutukset korvaavat.*
- K16b *Ymmärrän eri vakuutusten ja vakuutusehtojen sisällöt.*
- K16c *Osaan vertailla eri vakuutusten ominaisuuksia ja vakuutusmaksujen suuruutta keskenään.*